

श्री सर्वोच्च अदालतमा चढाएको निवेदन पत्र

विषय: नेपालको संविधानको धारा १३३ को उपधारा (२) र (३) बमोजिम
परमादेश लगायत उपयुक्त आज्ञा आदेश पुर्जी जारी गरि पाउँ ।

सर्लाही जिल्ला हरिवन न.पा. वडा न. ९ स्थायी ठेगाना भई हाल का.जि.का.म.न.पा. वडा
न. ९ बस्ने प्र.प.न. १७२६२ भएको का.जि.का.म.न.पा वडा न.२९ स्थित रापिडो लिगल
कन्सल्टका अधिवक्ता रपिश पोखरेल मो.न. ९८४१८३८१००/९८११५६४११५.....१

निवेदक

विरुद्ध

श्री प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरबार, काठमाण्डौ.....१
श्री अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाण्डौ.....१
श्री नेपाल राष्ट्र बैंक, बालुवाटार, काठमाण्डौ.....१

विपक्षी

मुद्दा: उत्प्रेषणयुक्त परमादेश।

म निवेदकको नेपालको संविधान को धारा १७ (२) को खण्ड (च) र धारा २५ (१) अन्तर्गतको
संविधान प्रदत्त मौलिक हकहरू हनन् भएको हुँदा र सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०७४ को नियम
७३ बमोजिम अग्राधिकार प्रदान गरि नियम ४९ बमोजिम अन्तरिम आदेश समेत जारी गरि नेपालको
संविधानको धारा १३३ (२) र (३) बमोजिम उत्प्रेषणयुक्त परमादेश लगायत उपयुक्त आज्ञा आदेश
पुर्जी जारी गरि दिनु हुन साथै रिट निवेदन दर्ता दस्तुर यसै साथ राखि निम्न लिखित प्रकरणमा
निवेदन गर्दछु।

१. निवेदन गर्नुपर्ने कारण र तथ्य

क. पुँजी बजार अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड हो। राष्ट्रको आधार स्तम्भको रूपमा रहेको यो बजारलाई
बलियो बनाईएको खण्डमा मात्रै अर्थतन्त्रको प्रगति सम्भव हुन्छ किनभने पुँजी बजार समग्र
अर्थतन्त्रमा परिचालित हुने पुँजीको मूल स्रोत हो। निकै तरल (Liquid) बजारको रूपमा परिचित
यो बजारले अर्थतन्त्रको बृहत क्षेत्र समेटेको हुन्छ। वित्तीय बजारको अभिन्न अङ्गको रूपमा रहेको
यो बजारले अर्थतन्त्रको जुनसुकै क्षेत्रमा अर्थ अभाव रहेको छ भने त्यो क्षणभरमा पूर्ति गर्ने

योग्यता राख्दछ। राज्यको अर्थतन्त्रको विकाससंग सरोकार राखि कर्तव्य निर्वाह गर्नुपर्ने पदाधिकारीहरूले पुर्याएको योगदान पनि पुँजी बजारमा प्रतिबिम्बित हुन्छ। पुँजी बजार नभईदिएको भए नेपाल राष्ट्रको विभिन्न जलबिद्युत परियोजनाहरूमा निजि क्षेत्रबाट लगानी हुन असम्भव हुने थियो र नेपाली जनताले हालसम्म पनि लोडसेडिङको मार खेप्नुपर्ने अवस्था हुन सक्थ्यो। पुँजी बजारसंग सरोकार भएको सरकारमा पदासिन जिम्मेवार पदाधिकारीहरूको उचित योगदान छ भने बजारले न्याय प्राप्त गर्दछ। समग्रमा बजारमा आश्रित प्रत्येक जनताले न्याय प्राप्त गर्दछन। न्यायको मूल मर्मनै त्यहि हो। न्याय पर्नु पर्दछ र न्याय देखिनु पनि पर्दछ। आजकाल धेरै राष्ट्रहरूमा पुँजीबजारको अवस्थालाई सरकारको सफलता वा असफलता मापन गर्ने सूचकको रूपमा पनि लिने गरिएको छ।

ख. सुरुवातमा कोरोनाभाईरस (Covid-19)को कारणले सिथिल रहेको अर्थतन्त्रलाई केहि राहत पुर्याउने उद्देश्यले उदार मौद्रिक नीति तय गरिएको थियो। तत्कालिन अवस्थामा उपभोग्य समानहरूको खपत कम भएको कारणले समग्र आयातमा कमि आई बजारमा तरलता अत्याधिक हुन पुगेको थियो। बैंक तथा वित्तीय संस्थामा तरलता अधिक रहेको कारण र तत्कालिन अवस्थाको नेपाल राष्ट्र बैङ्कको उदार मौद्रिक नीति (Liberal Monetary Policy)को कारण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले कर्जा प्रवाह बढाएका थिए। जसको प्राभाव नेपालको पुँजी बजारको रूपमा रहेको धितोपत्र बजारमा कारोबार हुने धितोपत्रहरूमा परेको थियो। समग्रमा कम्पनीका शेयरहरूको मुल्यमा सकारात्मक प्रभाव परेको थियो। जसको परिणाम स्वरूप नेपालको शेयर बजार नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडको शूचक नप्से इन्डेक्स (Nepse Index) ले २०७८ सालको भाद्र २ गते सबैभन्दा उच्चतम विन्दु ३१९८.६० को रेकर्ड कायम गरेको थियो।

ग. केहि समय पश्चात कोरोनाभाईरस (Covid-19)को माहामारीको अवस्थामा सहज हुँदै गर्दा समग्र बजारहरू बिस्तारै खुल्दै गर्दाको अवस्थामा उपभोग्य समानहरूको खपतमा बृद्धि भई आयातमा बढोत्तरी आएको थियो। प्राय सबै जसो वस्तुहरू विदेशबाटै खरिद गरेर उपभोग गर्नुपर्ने आयातमुखी अर्थतन्त्र भएको र अयात गरि उपभोग गर्नुपर्ने वस्तुहरूको भुक्तानी विदेशी मुद्रामा गर्नुपर्ने बाध्यतामा जहिलेपनि खाडी तथा अन्य मुलुकमा वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा युवतीले परिश्रम गरि पठाएको विप्रेषण (Remittance) मा भर पर्नुपर्ने हुँदा तत्कालिन अवस्थामा वैदेशिक रोजगारी गुमाई तथा नया वैदेशिक रोजगारि श्रिजना हुन नसकि विप्रेषण (Remittance) आप्रवाहमा कमि आई समग्र अर्थतन्त्रलाई नकारात्मक प्रभाव परेको थियो जसको फलस्वरूप विदेशी मुद्राको सञ्चिती (Foreign Currency Reserve) मा ब्यापक कमि आएको थियो। परिणमस्वरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नियामक निकाय नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मौद्रिक औजरहरू (Monetary Tools)को प्रयोग गरिएको थियो।

घ. विभिन्न मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग गर्ने क्रममा मिति २०७८/०५/०८ मा नेपाल राष्ट्र बैंक बाट क, ख र ग वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई संशोधित एकीकृत निर्देशिका २०७७

प्रेषित गरिएको थियो। पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/कखग/२/०७८/०७९ रहेको उक्त निर्देशनको इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७७ मा बुँदा ३ थप गरि क्रम संख्या मिलान गरिएको थियो। सो निर्देशनमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह हुने मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. ४ करोड र सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु.१२ करोड कायम गरिएको थियो। यो निर्देशन जारी हुनु पूर्व कुनै ऋणीलाई निर्देशित सिमाभन्दा बढी प्रवाह भएको भए त्यस्तो कर्जालाई क्रमिक रूपले घटाउँदै लगी कर्जाको भुक्तानी अवधि वा एक वर्ष मध्ये जुन पहिले हुन्छ सो अवधि भित्र नियमित गरिसक्नुपर्ने प्रावधान राखिएको थियो। त्यसपश्चात नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७८/०७/२९ मा निर्देशित भएको पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/कखग/७/०७८/०७९ को एकिकृत निर्देशन २०७८ को इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७८ मा बुँदा ३ मा सोहि प्रावधान अनुसारको एउटा ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. ४ करोड र सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु.१२ करोड कायमै राखिएको थियो। एकल ग्राहक कर्जा सिमा सम्बन्धि सो प्रावधान मिति २०७९/०४/१८ मा पत्र संख्या बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/कखग/२/०७९/०८० बाट संशोधन गरि बुदा नं. ३ मा भएको प्रावधानलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह हुने मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोड कायम गरिएको थियो। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७९/११/०२ मा निर्देशित भएअनुसार पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/९/०७९/०८० को एकिकृत निर्देशन २०७९ को इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७९ मा पनि बुँदा ४ मा सोहि प्रावधान अनुसारको एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोड कायमै राखिएको थियो। त्यसपश्चात मिति २०८०/०६/१८ को संशोधनमा पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/३/०८०/०८१ बाट मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) अन्तर्गत बुदा न. ४ को व्यवस्थालाई एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १५ करोड र धितोपत्र बजारमा लगानी गर्ने मुख्य उद्देश्यले स्थापना भएका संस्थागत लगानीकर्ताको हकमा भने एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. २० करोड कायम गरिएको थियो। हाल नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०८०/०६/३० एकीकृत निर्देशन, २०८०, पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/४/०८०/०८१ बाट निर्देशित भएअनुसार इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०८० को बुँदा ४ मा पछिल्लै प्रावधान अनुसारको एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १५ करोड र धितोपत्र बजारमा लगानी गर्ने मुख्य उद्देश्यले स्थापना भएका संस्थागत लगानीकर्ताको हकमा भने एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. २० करोड कायम गरिएको छ। विभिन्न चरणमा यि प्रवधान लागू हुनु अघिनै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाले एउटै ग्राहक, फर्म, कम्पनी वा आपसी सम्बन्ध भएका ग्राहकहरूको समूहलाई कोषमा आधारित (Fund Based) कर्जा सापट र गैर कोषमा आधारित

(Non-Fund Based) सुविधाहरू आफ्नो प्राथमिक पुँजीको बढीमा २५ प्रतिशतको सीमा सबै कर्जाहरूमा समान रूपले पहिलेकै एकीकृत निर्देशन २०७६ इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७६ को बुदा २ मा रहेकै थिएता पनि शेयर मार्जिन धितो सम्बन्धमा कर्जा रकम तोकिएको कारणले शेयर बजारमा लगानी गर्ने जो कोहिलाई आन्यायमा पारिएको छ।

ड. नेपाल राष्ट्र बैंकबाट जारी भएका निर्देशनहरूमा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरिएको भन्ने उल्लेख छ। नेपाल राष्ट्र बैंक बाट सो दफामा भएको अधिकार त प्रयोग भएकै छ तर अधिकारको भने दुरुपयोग गरिएको छ। मिति २०७७/०४/१२ मा नेपाल राष्ट्र बैंक बाट प्रेषित गरिएको एकीकृत निर्देशन २०७६ को ई.प्रा.निर्देशन नं.२/०७६ को बुदा नं. १६ को उपबुदा १ मा संशोधन गरि मार्जिन लेन्डिङ प्रकृतिको शेयर सुरक्षण राखि प्रवाह हुने कर्जामा सुरक्षण बापत राखिने शेयरको मुल्याङ्कन गर्दा नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडबाट प्रकाशित पछिल्लो १२० कार्यदिनको अन्तिम मूल्यको औषत मूल्य वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको जुन कम हुन्छ सो रकमको बढीमा ७० प्रतिशत सम्म शेयर धितो कर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था कायम गरिएको थियो। यो प्रावधान भन्दा अघि नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडबाट प्रकाशित पछिल्लो १८० कार्यदिनको अन्तिम मूल्यको औषत मूल्य वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको जुन कम हुन्छ सो रकमको बढीमा ६५ प्रतिशत सम्म शेयर धितो कर्जा प्रवाह गर्न सकिने व्यवस्था कायम थियो। कोभिड-१९ को प्रवाभलाई मध्यनजर गरि लचिलो भई ६५ प्रतिशतबाट बढाई ७० प्रतिशत सम्म कर्जा प्रवाह गर्न सकिने प्रावधान गरिएको थियो। सोहि निर्देशनमा अर्को ई.प्रा.निर्देशन नं.५/०७६ को बुदा नं.६ को उपबुदा ६ मा अर्को संशोधन गरि संस्थाको तरलता सम्बन्धि जोखिमलाई न्युनीकरण गर्ने उद्देश्यले स्रोत परिचालनमा स्वदेशी मुद्रामा प्रवाह भएको कर्जा सापटको अनुपात (Credit to Core Capital and Domestic Deposits Ratio-CCD Ratio) को पछिल्लो प्रावधानको ८० प्रतिशतबाट बृद्धि गरि ८५ प्रतिशतमा पुर्याईएको थियो। कोभिड-१९ को अवस्थालाई मध्यनजर गरि धितोपत्र मुल्याङ्कन र कर्जा सापट अनुपातमा बृद्धि जस्ता नेपाल राष्ट्र बैंकको उदार मौद्रिक नीतिको कारणले लगानीकर्ता तथा सर्वसाधारणमा शेयर बजार प्रति हौसला (Confidence)मा अभिवृद्धि भई सकारात्मक वृद्धिको लयमा रहेको थियो। धेरै लगानीकर्ता तथा सर्वसाधारण जनताले शेयर बजारमा लगानी गरेका थिए। रोजगारी तथा लगानीको अन्य विकल्प सहज नभएको कारणले पनि धेरै जनता शेयर बजारमा आवद्ध भएका थिए। उदार मौद्रिक नीतिको परिणाम स्वरूप नेपाल स्टक एक्सचेञ्ज लिमिटेडको शूचक नप्से इन्डेक्स (Nepse Index)ले २०७८ सालको भाद्र २ गते सबैभन्दा उच्चतम विन्दु ३१९८.६० को रेकर्ड कायम गरेको थियो। तर नेपाल राष्ट्र बैंकको पछिल्लो कसिलो मौद्रिक नीति (Conservative Monetary Policy) को कारणले लगानीकर्ता तथा सर्वसाधारणलाई मर्माहित बनाएको छ। पहिले नेपाल राष्ट्र बैंकलेनै बजारमा लगानी बढाउन

उत्प्रेरित हुने किसिमले लिएको खुकुलो मौद्रिक नीति शेयर लगानीकर्ताहरूलाई पछिल्लो नीतिको कारण नीतिगत जालोमा पारेर फसाईएको जस्तै अनुभूति भएको छ। करिब करिब एक वर्ष पछि मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit)को निर्देशन अनुसार एउटा ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. ४ करोड र सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोड कायम गरिएको प्रावधान र विभिन्न चरणमा संशोधन हुँदै हाल कायम रहेको मिति २०८०/०६/३०, एकीकृत निर्देशन, २०८० मा निर्देशित भएअनुसार पत्र संख्या बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/४ /०८०/०८१ को इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०८० मा बुँदा ४ को प्रावधान अनुसारको एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १५ करोड र धितोपत्र बजारमा लगानी गर्ने मुख्य उद्देश्यले स्थापना भएका संस्थागत लगानीकर्ताको हकमा भने एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. २० करोडको प्रावधानले शेयर बजारमा आवद्ध हुने जो कोहीलाई मर्माहित बनाएकै छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको करिब एक वर्ष अघि र पछिका नीतिहरूमा समानजस्यता नभई विरोधाभाष हुने किसिमको छ। धेरै जसो लगानीकर्ताहरू दिर्घकालिन लगानी (Long Term Investment) गर्ने हुँदा नेपाल राष्ट्र बैंकले सोच बिचार पुर्याएर नीतिगत व्यवस्था गर्नु पर्दथ्यो।

च. नेपाल राष्ट्र बैंकको मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) को थप बुँदा अन्तर्गतको प्रावधान नै नेपालको संविधानको भावना अनुरूप नरहेको, न्यायिक दृष्टिकोणबाट अवाञ्छनीय तथा न्यायको मूल मर्म विपरित रहेको, सो मार्जिन धितो प्रकृतिमा आकर्षित प्रावधानमा अधिकारको दुरुपयोग भएको प्रष्ट देखिएको र मौद्रिक उपकरणको प्रयोग गरि लगानीकर्ता तथा नागरिकको सम्पत्ति माथि सिधा हमला गरिएकोले सो प्रावधान लागू भएको सुरु मितिबाटनै बदर गरिनुपर्दछ। शेयर बजार निकै नै संवेदनशिल बजार भएकोले यसलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने नीतिमा कसैको वा कुनै समुहको प्रत्यक्ष लाभ वा स्वार्थ गासिएको हुन सक्ने हुँदा त्यस्को प्रभाव भविष्यमा नीतिको दुरुपयोग गरि लाभ उठाउन सक्ने अवस्था समेत रहेको हुँदा मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) को प्रावधान कानून तथा संविधान अनुकूल रहेको छैन। संविधान र कानूनले स्वतन्त्रता र स्वायत्तता प्रदान गरेको छ भन्दैमा अधिकारको प्रयोग गर्दा नैतिक जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पनि मनन गर्नु पर्ने हुन्छ। उदाहरणको लागि सरकारले प्रहरीलाई हातहतियार चलाउनकै लागि दिएको हुन्छ भने हातहतियारको गलत ईस्तमाल नगर्नु तथा हातहतियारको उपयोग नागरिकको जिउधन रक्षा गर्नु प्रहरीको परम कर्तव्य हुन जान्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पनि मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग गर्दा सो कुराको हेक्का राख्नु पर्ने हुन्छ।

छ. नेपाल राष्ट्र बैंकले मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जामा लागू गरेको एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit)को मुख्य उद्देश्य भने धितोपत्र बजारमा शेयरहरूको मूल्यमा गिरावट

ल्याई नागरिक तथा लगानीकर्ताको उपभोग गर्ने क्षमता (Consumption Capacity) मा हास ल्याई समग्रतामा उपभोग र आयातमा कमि ल्याई विदेशी मुद्राको सञ्चिति (Foreign Currency Reserve)मा पर्न गएको दबावलाई कम गर्ने परम्परागत मान्यताबाट प्रेरित भएको बुझ्न सकिन्छ। राष्ट्रबैंकको यो कदमले लगानीकर्ता तथा नागरिकको शेयरबजारप्रतिको धारणा तथा मनोबिज्ञानमा धेरै नराम्रो प्रभाव त पारेकै छ साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको सो नीतिले नेपालमा लगानीको अबसर तथा लगानीको क्षेत्रलाईनै खुम्च्याएको छ। जुन राष्ट्रको केन्द्रीय बैंकको शेयरबजार प्रतिको धारणा यति धेरै नकारात्मक छ, त्यो राष्ट्रमा लगानी गर्न विदेशी लागानिकर्ता आकर्षित हुने सम्भावना निकै कम हुने र त्यसले लगानी प्रत्याभुत गराउन नसक्ने हुन्छ। नेपाली जनता संसारैभरी छरिएर रहेको वर्तमान परिप्रेक्षमा र शेयरबजारको कारोबारलाई अभौतिकिकरण र डिजिटलाईजेसन समेत गरिसकेको सन्दर्भमा उनिहरूको लगानी नेपालको शेयरबजारमा आकर्षित गर्न सकेको खण्डमा झनै त्यसले विदेशी मुद्राको सञ्चिति (Foreign Currency Reserve) लाई समर्थननै गर्ने थियो। राष्ट्रले जतिसुकै लागानी सम्मेलन तथा बैदेशिक लगानी भित्र्याउने कुरा गरेको भएतापनि यस्तो किसिमको नीति रहुन्जेल त्यो निकै कठिननै हुन्छ।

ज. जुनसुकै बजारले नागरिकका हक अधिकारहरू सुनिश्चित गरेको हुन्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) को बुँदा थप गरि क्रम संख्या मिलान गरिएको प्रावधान कारणले नागरिकका धितोपत्र तथा पुँजी बजारमा आश्रित मौलिक हक अधिकारहरू हनन् भएको कुरामा निश्चितै छ। नेपालको संविधानको धारा १७ (२) को खण्ड (च) ले नेपालको कुनै पनि भागमा पेशा, रोजगार गर्ने र उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको स्थापना र सञ्चालन गर्ने स्वतन्त्रता प्रदान गरेको छ। त्यसैगरि संविधानको धारा २५(१) ले प्रत्येक नागरिकलाई कानूनको अधिनमा रही सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने, व्यवसायिक लाभ प्राप्त गर्ने र सम्पत्तिको अन्य कारोबार गर्ने हक प्रदान गरेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit)को कारणले नेपालको संविधानको धारा १७ (२) को खण्ड (च) र धारा २५(१) अन्तर्गतको संविधान प्रदत्त मौलिक हकहरू हनन भएको र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लेखित “नेपालको अर्थतन्त्रको दिगो विकासमा सहयोग पुग्ने गरी मूल्य र शोधनान्तर स्थिरता तथा समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्नका लागि केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले” भन्ने प्रस्तावनाको वाक्यांश समेतको प्रतिकूल रहेको छ।

२. निवेदकको माग

क. नेपाल राष्ट्र बैंक बाट मिति २०७८/०५/०८ मा क, ख र ग वर्गका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई संशोधित एकिकृत निर्देशिका, पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/कखग/२

/०७८/०७९ रहेको उक्त निर्देशनको इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७७ मा बुँदा ३ थप गरि मिलान गरिएको क्रम संख्या अन्तर्गतको बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह हुने मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. ४ करोड र सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोडको प्रावधान, त्यसपश्चात नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७८/०७/२९ मा निर्देशित भएको पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/कखग/७/०७८/०७९ को एकिकृत निर्देशन २०७८ को इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७८ मा बुँदा ३ को सोहि प्रावधान अन्तर्गत एउटा ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. ४ करोड र सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोडको प्रावधान, तत्पश्चात मिति २०७९/०४/१८ मा पत्र संख्या बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/कखग/२ /०७९/०८० बाट संशोधन गरिएको बुदा नं. ३ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट प्रवाह हुने मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोड कायम गरिएको प्रावधान, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मिति २०७९/११/०२ मा निर्देशित भएअनुसार पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति /परिपत्र/९/०७९/०८० को एकिकृत निर्देशन २०७९ को इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७९ मा पनि सो प्रावधान बुँदा ४ मा कायमै राखिएको सोहि प्रावधान अनुसारको एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १२ करोडको प्रावधान, त्यसपश्चात मिति २०८०/०६/१८ को संशोधनमा पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/३/०८०/०८१, इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०७९ को बुँदा ४ को संशोधित प्रावधान अन्तर्गत मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा प्रवाह गर्दा एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १५ करोड र धितोपत्र बजारमा लगानी गर्ने मुख्य उद्देश्यले स्थापना भएका संस्थागत लगानीकर्ताको हकमा भने एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. २० करोड को प्रावधान र हाल नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति २०८०/०६/३० एकीकृत निर्देशन, २०८०, पत्र संख्या: बै.वि.नि.वि./नीति/परिपत्र/४/०८०/०८१ बाट निर्देशित भएअनुसार इ.प्रा. निर्देशन न. ३/०८० को बुँदा ४ मा पछिल्लै प्रावधान अनुसारको एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. १५ करोड र धितोपत्र बजारमा लगानी गर्ने मुख्य उद्देश्यले स्थापना भएका संस्थागत लगानीकर्ताको हकमा भने एउटा वा सबै ईजाजतपत्र प्राप्त संस्थाबाट अधिकतम रु. २० करोड कायम गरिएको प्रावधान नेपालको संविधानको भावना अनुरूप नरही नेपालको संविधानको धारा १७ (२) को खण्ड (च) र धारा २५(१) विपरित भएको, न्यायिक दृष्टिकोणबाट अवाञ्छनीय तथा न्यायको मूल मर्म विपरित रहेको, सो प्रावधानमा अधिकारको दुरुपयोग भएको प्रष्ट देखिएको, पहिलेनै एकल ग्राहक कर्जा सीमा सबै कर्जामा निश्चित प्रतिशतको आधारमा समान तवरले लागू भएकोमा पछि मार्जिन प्रकृतिको शेयर कर्जा रकमै किटान गरि सीमा तोकिएर लगानिकर्ताको मनोबल गिराईएको, नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मौद्रिक उपकरणको प्रयोग गरि लगानीकर्ता तथा नागरिकको सम्पत्ति माथि सिधा

हमला गरिएको, करिब करिब एक वर्ष अघि र पछिको मौद्रिक नीतिमा समानजस्यता नरहेको, एक वर्ष अघि बजार चलायमान बनाउन धेरै नागरिक शेयर बजारमा उत्साहित हुने किसिमले उदार मौद्रिक नीति अपनाएकोमा एक वर्ष पछिनै उनिहरूलाई तर्साउने तवरले कसिलो मौद्रिक नीति अपनाई शेयर बजारमा सिधै हस्तक्षेप गरेको, नेपाल राष्ट्र बैंकको सो नीतिले नेपालमा लगानीको अबसर तथा लगानीको क्षेत्रलाईनै खुम्च्याएको र शेयर बजार निकै संवेदनशिल बजार भएकोले यसलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने नीतिमा कसैको वा कुनै समुहको प्रत्यक्ष लाभ वा स्वार्थ गासिएको हुन सक्ने हुँदा त्यस्को प्रभाव भविश्यमा नीतिको दुरुपयोग गरि लाभ उठाउन सक्ने अवस्था समेत रहेको हुँदा र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लेखित “नेपालको अर्थतन्त्रको दिगो विकासमा सहयोग पुग्ने गरी मूल्य र शोधनान्तर स्थिरता तथा समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्नका लागि केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले” भन्ने प्रस्तावनामा उल्लेखित वाक्यांश समेतको प्रतिकूल रहेको हुँदा सम्मानित सर्वोच्च अदालत समक्ष अन्तरिम आदेश सहितको उत्प्रेषणयुक्त परमादेश लगायत उपयुक्त आज्ञा आदेश पुर्जी मार्फत सुरु मितिबाटै र भविश्यमा पनि प्रभाव नरहने गरि बदर गरिदिनुहुन अनुरोध गर्दछु।

ख. नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन तथा नीतिले अर्थतन्त्र तथा नेपाली जनताको जिवनस्तरमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष तवरले सकारात्मक तथा नकारात्मक दुवै किसिमको प्रभाव पार्न सक्ने हुँदा नीति नियम तर्जुमा तथा निर्देशन गर्ने अधिकार प्रयोग गर्दा नीतिले पार्नसक्ने प्रभावको अध्ययन अनुसन्धान गरि जिम्मेवारी पनि मनन गरि नीति नियम तर्जुमा तथा निर्देशन गर्न गराउन परमादेश लगायत उपयुक्त आज्ञा आदेश पुर्जी जारी गरिदिनुहुन सम्मानित सर्वोच्च अदालत समक्ष अनुरोध गर्दछु।

ग. अन्तरिम आदेश

कोभिड-१९ को विषम परिस्थितिले अर्थतन्त्र सिथिल बनाएको अवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकको उदार मौद्रिक नीति र लगानीकर्तालाई मार्जिन लेन्डिङ प्रकृतिको कर्जामा शेयर धितो मुल्याङ्कनमा अभिवृद्धि गरि लगानी गर्न उत्साहित हुने किसिमको नीति तय गरेको करिब एक वर्ष पछिनै शेयर बजारमा आवद्ध भएका नागरिक तथा लगानीकर्तालाई कसिलो मौद्रिक नीति मार्फत तर्साउने तथा मनोबल गिराउने कार्य भएको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको यो कदमले धेरै लगानीकर्ताले बाध्यतामा शेयर बेचेका थिए। नेपाल राष्ट्र बैंक बाटनै मार्जिन प्रकृतिको शेयर कर्जा मार्फत शेयर बजारमा लगानी गर्न उत्साहित गरेको अवस्थामा करिब एक वर्ष पछिनै कसिलो मौद्रिक नीतिसहितको मार्जिन प्रकृतीको शेयर धितो कर्जामा लगाईएको एकल ग्राहक कर्जा सिमाको कारण शेयर बजारमा धेरै लगानीकर्ता हतोत्साहित भएर बाध्यतामा बिक्री गर्नुपरेको कारण शेयर बजारमा निकै ठूलो गिरावट आएको थियो। मंसिर २६, २०७८ मा हिमाल खबर पत्रिका अनुसार चार महिनामा लगानीकर्ताले ११ खर्ब ४९ अर्बले सम्पत्ति गुमाएका र नियामक नेपाल राष्ट्र बैंकको नीतिगत निरुत्साहनले लगानिकर्ताको आत्माविश्वास धर्मराएको भनेर अनलाईन समाचार प्रकाशित

गरेको थियो। शेयर बजारले गति लिन नसकेको विध्यमान अवस्थामा यसलाई सम्बोधन गर्न नसकिएको खण्डमा २०६५ सालको शेयर बजारमा नेप्से इन्डेक्सको उच्चतम विन्दुबाट २०६८ सालको अन्ततिर आईपुग्दा लगानीकर्ताको सम्पत्तिमा ७५ प्रतिशतको गिरावट भएजस्तो धारासायी हुने जोखिम रहेको छ।

३. निवेदकको माग बमोजिम हुनुपर्ने आधारहरू

क. नेपाल राष्ट्र बैंकको मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit)को थप बुँदा अन्तर्गतको प्रावधानको कारणले नागरिकका धितोपत्र तथा पुँजी बजारमा आश्रित हक अधिकारहरू हनन् भएको कुरा निश्चितै छ। नेपालको संविधानको धारा १७ (२) को खण्ड (च) ले नेपालको कुनै पनि भागमा पेशा, रोजगार गर्ने र उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको स्थापना र सञ्चालन गर्ने स्वतन्त्रता प्रदान गरेको छ। त्यसैगरी संविधानको धारा २५(१) ले प्रत्येक नागरिकलाई कानूनको अधिनमा रही सम्पत्ति आर्जन गर्ने, भोग गर्ने, बेचबिखन गर्ने, व्यवसायिक लाभ प्राप्त गर्ने र सम्पत्तिको अन्य कारोबार गर्ने हक प्रदान गरेको छ। नेपाल राष्ट्र बैंकको मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit)को कारणले नेपालको संविधानको धारा १७ (२) को खण्ड (च) र धारा २५(१) अन्तर्गतको संविधान प्रदत्त मौलिक हकहरू हनन भएको हुँदा र नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा उल्लेखित “नेपालको अर्थतन्त्रको दिगो विकासमा सहयोग पुग्ने गरी मूल्य र शोधनान्तर स्थिरता तथा समग्र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व कायम गर्नका लागि केन्द्रीय बैंकको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले,” भन्ने प्रस्तावनाको वाक्यांश समेतको प्रतिकूल रहेको हुँदा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट उत्प्रेषणयुक्त परमादेश तथा उपयुक्त आदेश पूर्वी जाँरि गरि संविधानप्रदत्त मौलिक हकहरू प्रचलन गराउनको लागि मार्ग प्रशस्त गर्न आवश्यक छ।

ख. नेपाल राष्ट्र बैंकको मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) को थप बुँदा अन्तर्गतको प्रावधाननै नेपालको संविधानको भावना अनुरूप नरहेको, न्यायिक दृष्टिकोणबाट अवाञ्छनीय तथा न्यायको मूल मर्म विपरित रहेको, सो प्रावधानमा अधिकारको दुरुपयोग भएको प्रष्ट देखिएको र मौद्रिक उपकरणको प्रयोग गरि लगानीकर्ता तथा नागरिकको सम्पत्ति माथि सिधा हमला गरिएकोले सो प्रावधान लागू भएको सुरु मितिबाटनै बदर गरिनु पर्दछ। शेयर बजार निकै नै संवेदनशिल बजार भएकोले यसलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने नीतिमा कसैको वा कुनै समुहको प्रत्यक्ष लाभ वा स्वार्थ गासिएको हुन सक्ने हुँदा त्यसको प्रभाव भविष्यमा नीतिको दुरुपयोग गरि लाभ उठाउन सक्ने अवस्था समेत रहेको हुँदा मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जा सम्बन्धी एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) को बुँदा थप गरि क्रम संख्या मिलान गरिएको प्रावधान कानून तथा संविधान अनुकूल रहेको छैन। संविधान र कानूनले स्वतन्त्रता र स्वायत्तता प्रदान गरेको छ भन्दैमा अधिकारको प्रयोग

गर्दा नैतिक जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पनि मनन गर्नु पर्ने हुन्छ। उदाहरणको लागि सरकारले प्रहरीलाई हातहतियार चलाउनकै लागि दिएको हुन्छ भने हातहतियारको गलत ईस्तमाल नगर्नु तथा हातहतियारको उपयोग नागरिकको जिउधन रक्षा गर्नु प्रहरीको परम कर्तव्य हुन जान्छ। नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पनि मौद्रिक उपकरणहरूको प्रयोग गर्दा सो कुराको हेक्का राख्नु पर्ने हुन्छ।

ग. नेपाल राष्ट्र बैंकले मार्जिन धितो प्रकृतिको शेयर कर्जामा लागू गरेको एकल ग्राहक कर्जा सीमा (Single Obligor Limit) को थप बुँदा अन्तर्गतको प्रावधानको मुख्य उद्देश्य भने धितोपत्र बजारमा शेयरहरूको मूल्यमा गिरावट ल्याई नागरिक तथा लगानीकर्ताको उपभोग गर्ने क्षमता (Consumption Capacity) मा हास ल्याई समग्रतामा उपभोग र आयातमा कमि ल्याई विदेशी मुद्राको सञ्चिति (Foreign Currency Reserve) मा पर्न गएको दबावलाई कम गर्ने परम्परागत मान्यताबाट प्रेरित भएको बुझ्न सकिन्छ। राष्ट्रबैंकको यो कदमले लगानीकर्ता तथा नागरिकको शेयरबजारप्रतिको धारणा तथा मनोविज्ञानमा धेरै नराम्रो प्रभाव त पारेकै छ साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको सो नीतिले नेपालमा लगानीको अवसर तथा लगानीको क्षेत्रलाई नै खुम्च्याएको छ। जुन राष्ट्रको केन्द्रीय बैंकको शेयरबजारप्रतिको धारणा यति धेरै नकारात्मक छ, त्यो राष्ट्रमा लगानी गर्न विदेशी लगानीकर्ता आकर्षित हुने सम्भावना निकै कम हुने र त्यसले लगानी प्रत्याभुत गराउन नसक्ने हुन्छ। नेपाली जनता संसारैभरी छरिएर रहेको वर्तमान परिप्रेक्षमा र शेयरबजारको कारोबारलाई अभौतिकिकरण र डिजिटलाईजेसन समेत गरिसकेको सन्दर्भमा उनीहरूको लगानी नेपालको शेयरबजारमा आकर्षित गर्न सकेको खण्डमा झनै त्यसले विदेशी मुद्राको सञ्चिति (Foreign Currency Reserve) लाई समर्थन गर्ने थियो। राष्ट्रले जतिसुकै लागानि सम्मेलन तथा बैदेशिक लगानी भित्र्याउने कुरा गरेपनि यस्तो किसिमको नीति रहुन्जेल त्यो निकै कठिन हुन्छ।

४. सार्वजनिक सरोकारको विषय

आश्विन ५, २०७९ मा रिपब्लिका दैनिक खबर पत्रिकाले शेयर कारोबारमा प्रयोग हुने डिम्याट खाताको संख्या ५० लाख नाघेको तथ्याङ्क प्रकाशित गरेको थियो। हाल डिम्याट खाताको संख्यामा झनै वृद्धि भएको अनुमान गर्न सकिन्छ। वर्तमान अवस्थामा शेयर बजारको सम्बन्ध सिमित ब्यक्ति, लगानीकर्ता वा समूहसंग मात्र नभई धेरै नागरिक तथा घरपरिवारकै चासोको विषय भएको हुँदा सार्वजनिक सरोकारको विषय हो। निवेदक स्वयम पनि शेयर बजारमा रुचि राखि कारोबारमा आवद्ध रहेको हुँदा निवेदकको व्यक्तिगत सरोकारको विषय पनि हो।

५. कानुन व्यवसायीको बहस पैरवी र नजिर सिद्धान्त समेतलाई यसै रिट निवेदनको अभिन्न अंग मानी पाउँ।

६. संलग्न कागजात

- क. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०७७/०४/१२ को निर्देशन
ख. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०७८/०५/०८ को निर्देशन
ग. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०७८/०७/२९ को एकिकृत निर्देशन
घ. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०७९/०४/१८ को निर्देशका
ङ. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०७९/११/०२ को एकिकृत निर्देशन
च. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०८०/०६/१८ को निर्देशन
छ. नेपाल राष्ट्र बैंकको मिति: २०८०/०६/३० को एकिकृत निर्देशन
ज. हिमाल खबर पत्रिकामा मिति: मंसिर २६, २०७८ मा लिंक सहितको अनलाईन प्रकाशित समाचार
झ. रिपब्लिका खबर पत्रिकामा मिति: आश्विन ५, २०७९ मा लिंक सहितको अनलाईन प्रकाशित समाचार
ञ. निवेदकको शेयर कारोबार संग सम्बन्धीत प्रमाण

७. यसमा लेखिएको व्यहोरा ठीक साँचो हो, झुठ्ठा ठहरे कानून बमोजिम सहूला बुझाउला।

निवेदक

अधिवक्ता रपिश पोखरेल.....

ईति सम्बत् २०८१ साल जेठ ०३ गते रोज ०५ शुभम्.....